

„Higher education at a crossroad: The case of Estonia”, toimetajad Ellu Saar ja René Möttus, kirjastus Peter Lang

Ellu Saar^{a1}

^a Tallinna Ülikooli rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituut

Eesti kõrgharidus on kahekümne aasta jooksul teinud läbi suured muutused, mille tulemusena on toimunud kõrghariduse ekspansioon ja sellega kaasnenud kõrghariduse diferentseerumine. Muutunud on kõrghariduse rahastusmudel: viimasel kümnendil on ligikaudu pooled tudengid õppinud riigieelarvevälistel õppekohtadel. Rakendunud on uus kvaliteedihindamise süsteem, toimunud kõrghariduse rahvusvahelistumine ning teisenenud kõrghariduse seosed tööturuga. Need muutused on seadnud kõrgharidusele mitmeid uusi ülesandeid, millele viitab ka Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006–2015. Strateegia formuleerib neli peamist tegevussuunda: kõrghariduse parem seostamine ühiskonna ja õppurite ootuste ning tööturu vajadustega; kvaliteedikindlustuse tugevdamine; õppekavaarendus ja Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumine ning uue rahastamisskeemi väljatöötamine ja rakendamine. OECD ekspertide koostatud Eesti kõrghariduse ülevaade (2007) viitab ka sellele, et Eesti kõrghariduses on õigluse ja elukestva õppe temaatika saanud liiga vähe tähelepanu.

Kogumik „Higher education at a crossroad: The case of Estonia” keskendub just neile muutustele, mis on Eesti kõrghariduses toimunud viimase paarikümne aasta jooksul, aga ka eesiseivatele ülesannetele, mille on muutused endaga kaasa toonud. Raamat esindab multidistsiplinaarset koostööprojekti, sest autoriteks on kasvatusteadlased, psühholoogid, majandusteadlased ja sotsioloogid kolmest Eesti kõrgkoolist.

Kogumiku artiklid on koondatud kolme suurde peatükki. Esimese peatüki „Õppimine kõrgkoolis” („Learning at higher education institution”)

¹ Rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituut, Tallinna Ülikool, Uus-Sadama 5, 10120 Tallinn, saar@iiss.ee

keskmes on õppija. Avaartiklis analüüsitakse, kuivõrd võrdlus kaastudengitega mõjutab üliõpilaste enesehinnangut. Autorid järeldavad, et tudengite hinnang enda edukusele sõltub oluliselt kaastudengitest. Seetõttu on võrreldava võimekustasemega üliõpilaste enesehinnang ülikoolides madalam kui rakenduskõrgkoolides, see aga avaldab mõju tudengite tulevikuplaanidele. Teises artiklis vaadeldakse väsimuse ja akadeemilise edukuse vahelisi seoseid, võrreldes õpingute ajal töötavaid ja mittetöötavaid tudengeid. Tulemused näitavad, et väsimuse ja õpitulemuste vahel puudub seos, kui arvesse on võetud ka psühholoogilised ja demograafilised faktorid. Kolmas artikkel keskendub sellele, kuidas tudengid kogevad õppimist ja õpetamist. Põhijäreldus on, et ülikoolides domineerib senini õpetamine, mille raames pööratakse vähe tähelepanu tudengite endi õpikogemustele – ülekaalus on passiivne õpikäsitlus. Neljandas artiklis võrreldakse täiskasvanud tudengite hinnangut õpikeskkonnale Eestis ja teistes Euroopa riikides. Artikli üks eesmärke on analüüsida, millised õpikeskkonna aspektid avaldavad enim mõju õpingutega rahulolule ja sellele, kuivõrd veendunud ollakse, et õpingud õnnestub edukalt lõpetada. Peatüki viimane artikkel on pühendatud muukeelsetele üliõpilastele Eesti kõrgharidussüsteemis, täpsemalt sellele, kuidas nad hakkama saavad ja millist toetust vajavad.

Teise peatüki „Õpetamine kõrgkoolis” („Teaching at higher education institutions”) rõhuasetus on kõrgkoolil. Peatüki esimeses artiklis analüüsitakse, mis mõjutab alustavate õppejõudude õpetamispraktikaid. Autorid järeldavad, et peamised mõjurid on õppejõudude endi õpikogemused ja erialal prevaleerivad õpetamistraditsioonid. Teises artiklis keskendutakse Eesti teadus-, arendus- ja kõrghariduspoliitikale ning huvitatakse sellest, kuidas ülikoolide töötajad hindavad seda poliitikat. Praegust rahastuspoliitikat, mis baseerub eelkõige publitseerimisel, peetakse pigem koostööd välistavaks ja akadeemilistele väärtustele vastukäivaks. Kolmas artikkel on pühendatud juhendajate rollile doktorantide toetamisel. Neljas artikkel käsitleb aineprogrammis kirja pandud õpiväljundite ja hindamiskriteeriumite vahelist kooskõla Sisekaitseakadeemia näitel. Peatüki viimases artiklis vaadeldakse e-õpet Eestis kõrgkoolides. Uuringu tulemustele tuginedes pakuvad autorid välja, kuidas e-kursuste puhul paremini planeerida õpitegevust ja hindamist.

Kogumiku kolmas peatükk „Kõrgkoolist tööturule ja tagasi” („From higher education to labour market and back”) keskendub kõrghariduse ja tööturu seostele. Mitu artiklit on pühendatud kõrgkooli lõpetanute palgaanalüüsile. Analüüsides meeste ja naiste palgaerinevust ning selle põhjuseid, tuuakse põhijäreldusena välja, et palgaerinevused on suures osas tingitud soolisest segregatsioonist Eesti tööturul. Eestis on laialdast kõlapinda leidnud kriitika, et Eesti kõrgharidussüsteem valmistab ette liiga palju sotsiaalteaduste

lõpetajaid ning liiga vähe noori õpib reaal- ja tehnikateaduseid. Paraku näitab analüüs, et kui rakenduskõrghariduse ja bakalaureuseõppe tasemel ei ole erinevusi nende erialade lõpetajate palkades, siis sotsiaalteaduste magistriõppe lõpetanute palgad on kõrgemad kui reaal- ja tehnikateaduste lõpetanutel. Peatüki teises artiklis vaadeldakse teist tööturuväljundit, nimelt lõpetajate ametipositsiooni pärast lõpetamist viimasel kümnendil. Sellesse aega on jäänud kiire majandustõus, aga ka majanduskriis. Majanduses toimunud muutused ja kõrghariduse ekspansioon on mõjutanud nii rakenduskõrghariduse kui ka bakalaureusekraadi omandanute tööturuvõimalusi. Vaid magistrikraadi tööturuväärtus on jäänud puutumata. Ka tööandjate, kõrgkoolide esindajate ja kõrgkoolide lõpetanutega tehtud intervjuud kinnitavad seda. Artiklis jõutakse järeldusele, et kõrghariduse ekspansiooni mõjul on teatud ametikoha saamisel kõrgharidus kujunenud normiks, millega on kaasnenud kõrghariduse devalveerumine. Samal ajal on toimunud kõrghariduse sees selge diferentseerumine. Peatüki viimases artiklis analüüsitakse raskusi, millega täiskasvanud kõrgkoolides õppides kokku puutuvad. Rahvusvahelise andmebaasi võrdlev analüüs näitab, et Eesti kuulub nende riikide hulka, kus täiskasvanud tajuvad mitmeid institutsionaalseid raskusi, eelkõige rahalisi raskusi erinevate õppetööga seotud kulude katmisel.

Raamat ei ole mõeldud lugemiseks vaid vastava eriala teadlastele. Kogumikus tutvustatud uurimused toovad esile mitmeid probleeme ja vastuolusid Eesti kõrghariduses ning seetõttu võiksid sellest kasulikke teadmisi saada nii poliitikud kui ka praktikud.

Raamat valmis programmi Primus raames. Primus on ajavahemikus 2008–2014 Euroopa struktuurivahenditest rahastatav programm, mida viib ellu sihtasutus Archimedes. Programmi eesmärk on parandada kõrgkooliõppe kvaliteeti ja suurendada lõpetajate konkurentsivõimet. Enamik raamatu osi põhineb selle programmi raames ja rahastamisel läbiviidud uuringute tulemustel.